

SAUL FRIEDLÄNDER
Nazi Almanyası ve Yahudiler
CILT 2
İmha Yılları
(1939-1945)

SAUL FRIEDLÄNDER 1932'de Prag'da Almanca konuşan Yahudi bir ailenin oğlu olarak doğdu. Çekoslovakya'nın Nazi işgaline uğraması üzerine ailesiyle Fransa'ya iltica etti. Fransa'nın işgalinden sonra ailesi Auschwitz toplama kampında öldürülmeden önce onu saklamayı ve kaçırmayı başardı. 1948'de İsrail'e gitti. Daha sonra Fransa'da siyaset bilimi, İsviçre'de tarih eğitimi aldı. Yahudiler ve Holokost tarihinde uzmanlaştı. 1967'de Kudüs Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. Almanya ve İsviçre'de misafir profesörlüklerde bulundu. *History & Memory* dergisinin kurucularındandır. Başka ödüllerin yanı sıra 2007'de Alman yayıncılarının verdiği Barış Ödülü'ne, 2008'de Pulitzer Ödülü'ne layık görülmüştür.

Nazi Germany and the Jews.

Volume II: The Years of Extermination, 1939-1945

© 2007 Saul Friedländer

Kitabın yayın hakları Aslı Karasuil Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Georges Borchardt, Inc.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2337 • Politika Dizisi 149

ISBN-13: 978-975-05-1998-7 • ISBN-13: 978-975-05-1911-6 (Tk. No.)

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Işıl Kurnaz

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Emre Bayın - Burçin Gönül

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırım Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SAUL FRIEDLÄNDER

Nazi Almanyası ve Yahudiler

CİLT 2

İmha Yılları

(1939-1945)

Nazi Germany and the Jews

Volume II

The Years of Extermination, 1939-1945

ÇEVİREN *Ali Selman*

Yonatan'a...

Kendimi kurtarmaya çalışmam boşuna. ... Ama bu önemli değil.
Çünkü hikâyemi tamamlayabilirim ve bu hikâyenin zamanı gelince
gün yüzüne çıkacağına inanıyorum. ... Böylelikle insanlar
neler olduğunu bilecek. ... Ve soracaklar: Hakikat bu mu?
Şimdiden cevap vereyim: Hayır, bu hakikatin sadece bir bölümü,
minik bir parçası. ... Bu *hakikatin* bütünü, gerçekliğini ve
asıl yüzünü en güçlü kalem bile tasvir edemez.

– STEFAN ERNEST, “The Warsaw Ghetto.”
Varşova’nın “Ari” kesiminde saklanırken
1943 yılında kaleme alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

<i>TEŞEKKÜR</i>	11
Giriş.....	13

BİRİNCİ KISIM

Terör *(Sonbahar 1939 - Yaz 1941)*

1 EYLÜL 1939 - MAYIS 1940.....	29
2 MAYIS 1940 - ARALIK 1940.....	95
3 ARALIK 1940 - HAZİRAN 1941.....	163

İKİNCİ KISIM

Kitle Katliamı *(Yaz 1941 - Yaz 1942)*

4 HAZİRAN 1941 - EYLÜL 1941.....	231
5 EYLÜL 1941 - ARALIK 1941.....	299
6 ARALIK 1941 - TEMMUZ 1942.....	371

ÜÇÜNCÜ KISIM

Shoah [Holokost]
(Yaz 1942 - Bahar 1945)

7	TEMMUZ 1942 - MART 1943	441
8	MART 1943 - EKİM 1943	511
9	EKİM 1943 - MART 1944	581
10	MART 1944 - MAYIS 1945	641
	KAYNAKÇA	703
	DİZİN	735

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, UCLA'daki "1939 Kulübü"nü'n sağladığı araştırma fonundan ve John D. ve Catherine T. MacArthur Vakfı'nın cömert bursundan yararlanarak gerçekleştirilmiştir. "1939 Kulübü"ne ve MacArthur Vakfı'na en derin teşekkürlerimi sunarım.

İlk önce, artık aramızda olmayan ve bu kitabın eğildiği tarihsel döneme ilişkin düşüncelerimi paylaştığım arkadaşlarımı anmak isterim; Leon Poliakov, Uriel Tal, Amos Funkenstein ve George Moss.

Profesör Michael Wildt (Hamburg Sosyal Araştırmalar Enstitüsü), kitabın neredeyse tamamlanmış elyazmalarını okuma inceliğini gösterdi; değerlendirmeleri için minnettarım: Yakın dönem Alman araştırmalarına dikkatimi çekti ve bazı hatalardan kaçınabilmemi sağladı, tıpkı Çağdaş Tarih Enstitüsü'nden (Münih) Dr. Dieter Pohl ve Stuttgart Üniversitesi'nden Eberhard Jäckel gibi. Kitabın belirli bölümleri üzerine yaptıkları değerlendirmeler için Profesör Omer Bartov (Brown Üniversitesi), Dan Diner (Kudüs Hebrew Üniversitesi) ve Leipzig Simon (Dubnow Enstitüsü) ile Norbert Frei'a (Jena Üniversitesi) teşekkür borçluyum.

İçine düştüğüm kararsızlıklarda bu projeyi tamamlamam için beni meslektaşlarım cesaretlendirdiler, özellikle de Profesörler Yehuda Bauer, Dov Kulka ve Steve Aschheim (hepsi Kudüs Hebrew Üniversitesi'nden), Profesör Shulamit Volkov (Tel Aviv Üniversitesi), Profesör Philippe Burrin (Cenevre Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü Direktörü) ve zamansız ölümü derin acı veren harika akademisyen ve özverili meslektaşım Dr. Sybil Milton.

Tabii ki, söylemeye gerek bile yok, metin içinde hâlâ (kaçınılmaz olarak) var olan hatalar tamamen bana aittir.

Bu proje boyunca birçok lisansüstü öğrencim oldu. En son araştırma asistanlarım Deborah Brown, Amir Kenan ve Joshua Sternfeld'in şahıslarında hepsine teşekkür ederim.

HarperCollins'den Susan H. Llewellyn ve David Koral, dil yeteneklerini sergileyerek kitabın elyazmalarını düzelttiler. Onlara ve tabii ki ilgisini esirgemeyen, beni sürekli cesaretlendiren editörüm Hugh Van Dusen'e müteşekkirim. Asistan editör Rob Crawford, bitmek bilmez sorularım karşısında büyük bir sabır gösterdi. Ayrıca, temsilcim ve arkadaşlarım Georges, Anne ve Valerie Borchardt'a kalpten teşekkürlerimi sunmak isterim. Georges ve Anne ile arkadaşlığım ve profesyonel ilişkim Birleşik Devletler'de, 1966 yılında ilk basılan kitabımdan (*Pius XII and the Third Reich*) beri sürüyor.

Bu çalışmada hayat arkadaşım Orna Kenan'ın duygusal ve entelektüel katkısı kelimelerin ötesindedir. Kitabımı yeni doğan dördüncü torunuma ithaf ediyorum.

GİRİŞ

David Moffie Amsterdam Üniversitesi'nden 18 Eylül 1942 tarihinde doktor unvanıyla mezun oldu. Bir mezuniyet fotoğrafında yeni doktorun sağ tarafında danışmanı Profesör C. U. Ariens Kappers ve Profesör H. T. Deelman, sol tarafında ise asistan D. Granaat yer alıyor. Arkadan görünen diğer bir üniversite mensubu, muhtemelen tıp fakültesi dekanı, büyük bir kürsünün ardında görülüyor. Arka planın bulanıklığında, dar bir salona sıkışmış topluluk, büyük ihtimalle aile fertleri ve arkadaşlar güçlkle seçiliyor. Fakülte mensuplarının üzerinde cüppeleri, Moffin ve Granaat'ın üzerinde smokin ve beyaz kravat var. Moffin'in sol göğüs cebinde avuç içi büyüklüğünde bir Yahudi yıldızı ve üzerinde *Jood* [Yahudi] yazısı var. Moffie, Alman işgali altında, Amsterdam Üniversitesi'ndeki son Yahudi öğrencidir.¹

Akademik ritüelin gerektirdiği övgü ve teşekkürler mutlaka dillendirilmiştir ama buna başkaca yorumlar da eklenmiş midir bilemiyoruz. Tören den kısa bir süre sonra Moffie Auschwitz-Birkenau'ya gönderildi. Hollandalı Yahudilerin yüzde yirmisi gibi, o da kurtuldu ve yaşamını sürdürdü; ancak aynı istatistikten hareketle, mezuniyet törenine katılan Yahudilerin çoğu bunu başaramadı.

Resim bazı sorular ortaya çıkarıyor. Örneğin, Yahudi öğrenciler 8 Eylül'de Hollanda üniversitelerinden uzaklaştırıldıkları halde, nasıl olup da bu törenin 18 Eylül 1942'de yapıldığı sorusu gibi. Bunun yanıtını *Photography and the Holocaust*'un editörleri buldu: 1941-1942 akademik yılının son günü 18

1 Bu fotoğraf, Sybil Milton ve Genya Markon tarafından yayına hazırlanan *History of Photography* 23, sayı 4 (Kış 1999) "Photography and the Holocaust" özel sayısının kapağında yer almaktadır. Aktarılan tüm kişi betimlemeleri fotoğrafın alt yazısındanadır.

Eylül 1942 Cuma idi; 1942-1943 sömestri 21 Eylül Pazartesi günü başlamıştı. Bu üç günlük ara, Yahudi öğrencilere uygulanan yasak başlamadan hemen önce Moffie'nin diploma almasını mümkün kılıyordu.²

Aslında ara sadece hafta sonu ile sınırlıydı (18 Eylül Cuma-21 Eylül Pazartesi) ve bunun anlamı, üniversite yetkililerinin akademik takvimi Alman buyruklarının aleyhine kullandıklarıydı. Bu karar, 1940 kışına kadar Hollanda üniversitelerindeki yaygın eğilime işaret ediyordu; fotoğraf, işgalcilerin yasa ve buyruklarının eşiğindeki bir karşı koymayı belgelemektedir.

Dahası da var. Hollanda'dan sürgünler 14 Temmuz 1942'de başlamıştı. Hemen her gün Almanlar ve yerel polis, haftalık kotayı doldurmak üzere, Hollanda şehirlerinde Yahudi tutukluyordu. Eğer şehrin Yahudi Konseyi'ne Almanların verdiği on yedi bin özel (ve geçici) muafiyet belgelerinden birine sahip olmasaydı, Moffie söz konusu akademik törene katılamazdı. Resim, dolaylı olarak, konseyi yönetenlerin Amsterdam'daki bazı Yahudileri –en azından bir süreliğine– korurken dışarıda kalan büyük çoğunluğu kaderine terk ederek ortaya koyduğu uygulamanın tartışmaya açık yönünü de düşündürüyor.

En genel anlamıyla, tanıdık bir törene şahitlik ediyoruz. Kısmen şöleni bir ortamda, genç bir adam, hastalara bakabilmesi ve hastalıkları iyileştirmek için elinden gelen her şeyi yapmak üzere profesyonel bilgisini kullanabilmesi için gerekli doktorluk unvanının resmî teyidini almaktadır. Ancak biliyoruz ki Moffie'nin ceketine ilişitirilen *Jood* ibaresi çok farklı bir mesaj taşımaktadır: Kıta'nın her bir köşesindeki ırkının tüm diğer mensupları gibi yeni doktor da katledilmek üzere işaretlenmiştir.

Belli belirsiz yazılmış *Jood*, büyük harflerle ya da yaygın olarak kullanılan karakterlerle yazılmamıştı. Kullanılan yazı karakteri bu özel amaç için bilinçli olarak, İbrani alfabesini hatırlatmasını ama yine de kolaylıkla anlaşılmasını hedefleyerek, çarpık, itici ve tehditkâr bir tarzda yazılmıştı. Bu ifade sürgünün gerçekleştiği diğer ülkelerin dillerinde de benzer bir biçimde tasarlanmıştı: *Jude*, *Juif*, *Jood* vb. Fotoğraftaki durumu tüm çıplaklığıyla yansıtan da bu yazı ve tuhaf tasarımıydı: Almanlar, Yahudileri birey olarak imha etmeye ve Yahudi yıldızı ile üzerindeki yazının temsil ettiği şeyi, “Yahudi”yi, silmeye niyetliydi.

Burada gördüğümüz, “Yahudiliğin” herhangi bir işaretini, “Yahudi ruhunun” tüm izlerini ve (gerçek ya da hayali) Yahudi varlığının her tür kalıntısını siyaset, toplum, kültür ve tarihten silmeyi hedefleyen azgın bir hamlenin zayıf bir yansımasıdır. Reich içinde ve işgal altındaki Avrupa'da propaganda, eğitim, araştırma, yayıncılık, filmler, toplumsal ve kültürel yasaklar ve tablolarla sürdürülen Nazi kampanyası hep bu amaca yöneliktir. Aslında, Ya-

2 A.g.e.

hudiligin zerresini barındıran dinsel metinlerin ve opera güftelerinin yeniden yazılmasından Yahudi sokak isimlerinin yeniden adlandırılmasına, Yahudi sanatçı ya da yazarların ürünü olan müzik ve edebiyat eserlerinin yasaklanmasından anıtların yıkılmasına, “Yahudi biliminin” yok edilmesinden kütüphanelerin “temizlenmesine” ve Heinrich Heine’in ünlü sözünde öngörüldüğü gibi, kitapların yakılmasından insanların yakılmasına, mevcut bütün silme ve kökünü kazıma yöntemlerine başvurulmuştur.

I

“Holocaust tarihi”, bu en sistematik ve uzun süreli soykırıma yol açan Alman politikaları, kararları ve yaptırımlarıyla sınırlandırılmaz; kendisini çevreleyen dünyanın tepkilerini (bazen aldığı inisiyatif) ve kurbanların tutumlarını da içermek zorundadır zira Holocaust olarak adlandırılan olgular, bu farklı unsurların bir araya gelerek oluşturduğu bütünlüğü ifade eder.

Bu tarihin genellikle Alman tarihi olarak yazılması anlaşılır bir durumdur. Almanlar, işbirlikçileri ve destekçileri zulüm ve imha politikalarının, çoğu durumda da bu politikaların uygulanmasının, kışkırtıcısı ve asli failleridirler. Dahası, bu politika ve tedbirlerle ilgili Alman belgeleri, Reich’in yenilgiye uğratılmasından sonra kolaylıkla ulaşılabilir olmuştur. Eski Sovyet ve Doğu Bloku arşivlerine ulaşılmadan önce bile tümüne vakıf olunamayan bu devasa materyal hazinesi, 1980’lerin sonundan beri, bu tarihin yazımında Alman boyutuna odaklanmayı doğal olarak teşvik etmiştir. Ayrıca birçok tarihçinin gözünde, söz konusu tarihin Alman tarafına yoğunlaşan bir araştırma, kavramlaştırmaya ve karşılaştırmalı yeni çözümlemelere daha açıktır. Diğer bir deyişle, kurbanların hatta çevreleyen dünyanın bakış açısından yazılabilecek olanla kıyaslandığında, daha az “sınırlılık” taşıyacaktır.

Alman odaklı yaklaşım kendi sınırları içinde elbette meşrudur ancak Holocaust tarihi, daha önce değindiğimiz gibi, daha geniş bir bakış açısını gerektirir. İşgal altındaki Avrupa’da Alman yaptırımlarının uygulanması, her bir adımında, siyasal otoritelerin teslimiyetine, yerel polis kuvvetlerinin ya da diğer yedek kuvvetlerin yardımına ve halkların, özellikle de siyasal ve ruhani seçkinlerin edilgenliğine ya da desteğine ihtiyaç duyar. Aynı zamanda, Alman kısıtlamalarını hafifletmek ya da zaman kazanmak ve Alman cendresinin acımasız baskısından kurtulabilmek umuduyla kurbanların emirlere itaat etmeye gönüllü olmalarına da gereksinim duyar. Yani, Holocaust tarihi hem kapsayıcı hem de bütünsel bir tarih olmalıdır.